

BÖLÜM 3

BİR HEGEMONYA ANLATISI OLARAK TONYUKUK YAZITI: DİL, RETORİK VE MEŞRUIYETİN SÖYLEMSEL KURULUMU

Sümeýra ALAN¹

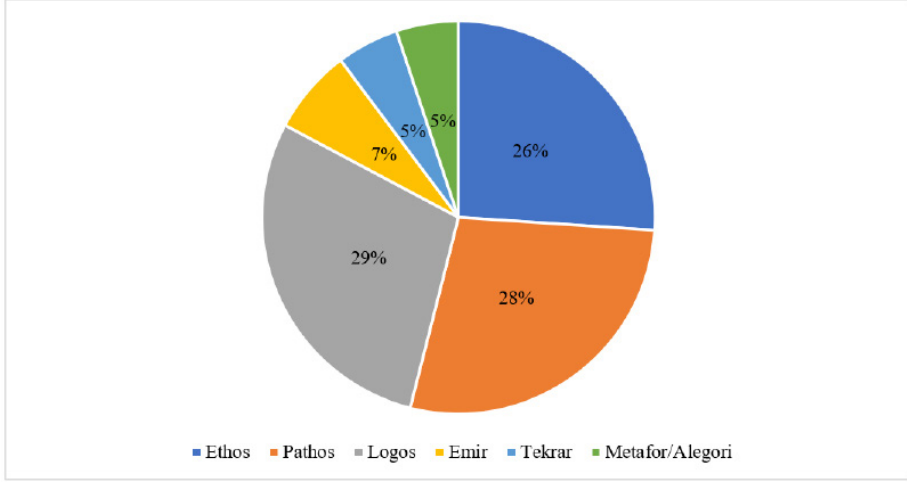
1. GİRİŞ

İkinci Göktürk Kağanlığı'nın en önemli metinlerinden biri olan Tonyukuk Yazıtı, sıradan bir tarihsel kayıt olmanın çok ötesinde, bir devlet adamının öz yaşam öyküsünü toplumsal bir anlatıya dönüştüren söylemsel bir yapıttır. Yaklaşık 720-725 yıllarında Bilge Tonyukuk² tarafından diktirilen bu yazıt, Türklerin savaş stratejilerini, bağımsızlık mücadelesini ve Bilge Tonyukuk'un Türk milleti için gerçekleştirdiği fedakârlıkları detaylı biçimde kaydetmektedir (Sertkaya, 2012, s. 350-354). Tonyukuk, II. Göktürk Kağanlığı'nda büyük vezir, kumandan ve danışman sıfatlarıyla hem tarihsel olayların öznesi hem de anlatıcısı konumunda yer alır. Dolayısıyla metin, yalnızca bireysel bir biyografi değil, Türk devletinin yeniden diriliş hikâyesini inşa eden güçlü bir siyasal anlatı işlevi de görmektedir (Eroğlu Koşan, 2022, s. 911-912). Bu bağlamda, tarihsel biyografi ile söylem çözümlemesi arasındaki ilişkiyi kurmak, yazıtın ardındaki hegemonik anlatı stratejilerini ve iktidar inşasını anlamak açısından kritik bir girişimdir.

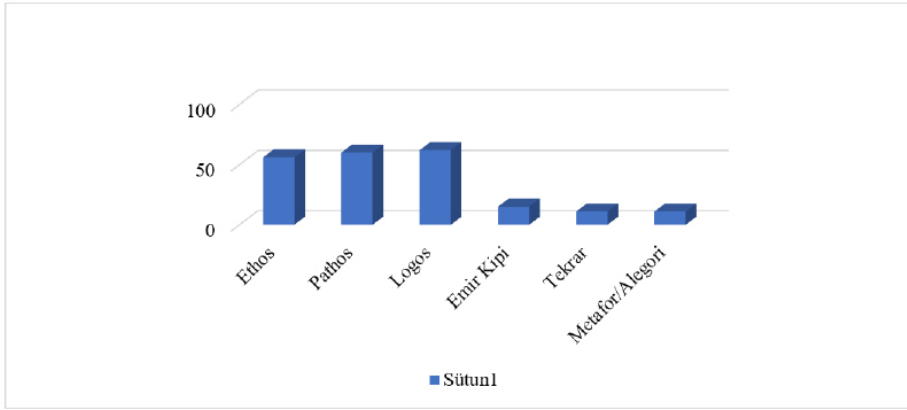
Tonyukuk Yazıtı'nın fiziksel varlığı ve içerdiği söylem yapısı, dönemin iktidar dizgesi ve ideolojik yapılanması hakkında kapsamlı bir anlatı mühendisliğine işaret eder. Metin, Göktürklerin Çin hegemonyası altındaki fetret devrinden çıkışını ve ulusal bağımsızlığın yeniden kazanılışını epik bir çerçevede sunar. Tonyukuk'un birinci tekil şahıs anlatıcısı olarak yazdığı bu metin, yalnızca kişisel bir kahramanlık öyküsü değil, aynı zamanda otorite inşasının ve meşruiyet üretiminin de özgün bir örneğidir (Yıldırım, 2020, s. 386). İltiş Kağan ve Kapgan Kağan dönemlerin-

¹ Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Dili AD. sumeyra.alan@erzurum.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-4406-2022

² Tonyukuk adı ve etimolojisi üzerine ayrıntılı bilgi için bk. Aydemir, 2019; Gülensoy, 2022.

Grafik 1. Tonyukuk Yazıtı'nda ikna ve dil unsurlarının dağılımı

Grafik 2. Tonyukuk Yazıtı dilsel unsurların frekansı

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, Ö. (2006). Yaratıcı drama kavramı, bileşenleri ve aşamaları. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(1), 17-30.
- Akcan, A. (2024). II. Türk kağanlığı devlet ideolojisi içerisinde Bilge Tonyukuk. *Asya Studies*, 8(30), 203-216.
- Albayrak, F. (2017). *Köktürk ve Uygur dönemi eserlerindeki değerler ve bu değerlere ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Alyılmaz, C. (2020). Bilge Tonyukuk ve yazıtları. *Bilge Tonyukuk Yazıtı'nın Dikilişinin 1300. Yılı Unesco 2020 Bilge Tonyukuk Yılı Anısına Tonyukuk Kitabı* içinde (ss. 209-217). İstanbul: Türk Ocakları İstanbul Şubesi.
- Alyılmaz, C. (2021a). *Bilge Tonyukuk yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2021b). Bilge Tonyukuk ve yazıtları. *IX. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bilge Ton-*

- yukuk Anısına Bildiriler Kitabı 1. Cilt içinde (ss. 209-217). 26-30 Eylül 2021, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aristoteles. (1995). *Retorik*. Mehmet H. Doğan (Çev). Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Aydemir, H. (2019). Tonyukuk / Tunyukuk adı üzerine. *International Journal of Old Uyghur Studies*, 1(2), 171-184.
- Aydın, E. (2008). Tonyukuk Yazıtındaki problemleri bir cümle üzerine. *Bilgi / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 45, 91-102.
- Baba, C. (2018). Retorikte pathos'un yeri. VIII. *Mantık Çalıştayı Kitabı* içinde (ss. 49-68). İstanbul: Mantık Derneği Yayınları.
- Bahçecioglu, E. H. (2021). Retoriğin temel unsurları olan ethos-pathos-logos perspektifinden ikna sanatının kullanılışı: Müge Anlı örneği. *Aksaray İletişim Dergisi*, 3(1), 16-42.
- Bedir, A. & Tabakoğlu, A. (2021). Hatırlama ve kolektif hafıza. *Kadim Akademi SBD*, 5(2), 25-49.
- Berke, Z. (2020). İki ayrı perspektiften mitos-logos ilişkisi. *Kayı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 19(1), 135-151.
- Clauson, S. G. (2010). Tonyukuk Abidesi hakkında bazı notlar. *Türkiyat Mecmuası*, 18, 141-148.
- Cluzeau, F. (2013). Platon'un ruh kuramı'nda pathos. *Cedrus*, 1, 65-87.
- Çetin, H. (2003). Siyasetin evrensel sorunu: iktidarın meşrutiyeti-meşrutiyetin iktidarı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(3), 61-88.
- Durmuş, İ. (2019). Bilge Tonyukuk. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 29-46.
- Eroğlu Koşan, Z. (2022). Bilge Tonyukuk yazıtlarının anlatıbilim unsurları açısından incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 11(3), 905-920.
- Gülensoy, T. (2022). Köktürkler'in büyük veziri "Tonyukuk Boyla Baga Tarkan"ın adı üzerine yazılanlar ve yeni bir görüş. *Türk Dili Dergisi*, 71(841), 18-24.
- Güleroğlu, S. (2024). Dilin anlam dünyası: alegori, metafor, mecaz ve benzetme. *Turkish Academic Research Review*, 9(2), 164-187.
- İnayet, A. (2020). Tonyukuk Yazıtı'na yansıyan inanç / iman gücü ve bunun teolojik temeli üzerine. *Bilge Tonyukuk Yazıtı'nın Dikilişinin 1300. Yılı Unesco 2020 Bilge Tonyukuk Yılı Anısına Tonyukuk Kitabı* içinde (ss. 125-130). İstanbul: Türk Ocakları İstanbul Şubesi.
- Kaya, İ. (2014). Coğrafi düşüncede mekân tartışmaları. *Posseible*, 2(4), 34-47.
- Kılınç, Y. (2022). Retorik, politik ethos ve metis. *Humanitas - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(20), 241-266.
- Korkusuz, M. (2021). Globalleşen dünya ve politik psikolojik kodlar bağlamında geleceğin dinamik türkiye'si için perspektif arayışı. *Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 5(1), 20-34.
- Otan, D. (2010). *Türkçede ikna söylemi: sözbilimsel soruların söylemedibilimsel işlevleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Perelman, C., Olbrechts-Tyteca, L., Wilkinson, J. & Weaver, P. (1969). Agreement. In *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation* (pp. 65-114). Indiana: University of Notre Dame Press.
- Sertkaya, O. (2012). Göktürk tarihinin meseleleri: Bilge Tonyukuk'un abidelerinin tarihlendirilmesi üzerine. *Journal of Turkish Language and Literature*, 24, 347-362.
- Stebleva, I. V. (1965). *Turkic poetry of VI-VIII centuries*. Moscow: Nauka Publishing House.
- Syzdykov S. M. (2014). *Karluk-Karakhan state: political history and cultural heritage*. Astana: Foliant.
- Tansü, Y. E. & Öztürk, N. (2021). *Bilge Tonyukuk'un Gök-Türk devleti'ne katkısı*. Ankara: Iksad Publications.
- Tekin, T. (2003). *Orhon Yazıtları Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk*. İstanbul: Yıldız.
- Tokyürek, H. (2020). Köktürklerin 'yol tenrisi': Bilge Tonyukuk. *Bilge Tonyukuk Yazıtı'nın Dikilişinin 1300. Yılı Unesco 2020 Bilge Tonyukuk Yılı Anısına Tonyukuk Kitabı* içinde (ss. 81-96). İstanbul: Türk Ocakları İstanbul Şubesi.
- Useev, N. (2020). Tonyukuk Yazıtı'nda pekiştirme dil birimlerinin stilistik-tarihsel işlevleri. *Bilge Tonyukuk Yazıtı'nın Dikilişinin 1300. Yılı Unesco 2020 Bilge Tonyukuk Yılı Anısına Tonyukuk Kitabı* içinde (ss. 143-155). İstanbul: Türk Ocakları İstanbul Şubesi.
- Üstün, M. C. (2012). Tonyukuk Yazıtı T1 B7'de geçen "boluyın" sözcüğü için farklı bir okuma ve

yorumlama yaklaşımı. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 143-159.

Yeřil, M. (2017). Mantık biliminin teşekkülü ile ilişkisi bakımından Herakleitos'un 'logos' kelimesi. *Felsefe Dünyası*, 66, 160-183.

Yıldırım, K. (2020). Devlet akli bakımından Bilge Tonyukuk. *Bilge Tonyukuk Yazıtı'nın Dikilişinin 1300. Yılı Unesco 2020 Bilge Tonyukuk Yılı Anısına Tonyukuk Kitabı* içinde (ss. 381-387). İstanbul: Türk Ocakları İstanbul Şubesi.